

4. ЕКОНОМІКА, ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗЯХ

УДК 657.6

Здобувач О.Б. Дуда¹ – НЛТУ України, м. Львів

КОНЦЕПЦІЯ ПЕРСПЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ НА ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Обґрунтовано значення екологічного аудиту на підприємствах лісового господарства. Запропоновано перелік господарських операцій, що підлягають перевірці. Проаналізовано роль і суть екологічного аудиту. Визначено мету, функції, а також завдання, які вирішують у процесі екоаудиту. Наведено переваги від впровадження системи екологічного аудиту на лісгосподарських підприємствах та проблеми, які виникають у процесі перевірок. Відображено результати дослідження щодо концепції перспективного розвитку екологічного аудиту на лісгосподарських підприємствах.

Ключові слова: екологічний аудит, лісгосподарські підприємства, екологізація діяльності, еколого-економічна ефективність лісокористування.

Актуальність теми дослідження. За останні десятиліття значно збільшилась кількість суб'єктів господарювання, які займаються виробництвом продукції/наданням послуг, у процесі чого використовуються природні ресурси/енергія і виникають відходи виробництва, що забруднюють навколишнє середовище та негативно впливають на життя і здоров'я населення.

Антропогенний вплив на довкілля призвів до зменшення природних ресурсів, негативних змін у складі біорізноманіття та лісовій екосистемі. У процесі виробництва використовують невідновні природні ресурси та лісові активи, яким для відтворення потрібно 50-100 років. На цей час діяльність лісгосподарських підприємств, в основному, призводить до зниження життєздатності лісостанів і небажаної зміни складу і структури лісів.

Потрібно розробити альтернативні варіанти ведення лісового господарства, у чому допоможе тільки проведення комплексних перевірок діяльності лісгосподарських підприємств, тобто екологічний аудит всіх ділянок господарювання, на основі чого буде виявлено проблеми та розроблено комплекс заходів щодо підвищення ефективності діяльності підприємств лісового господарства і збереження лісових насаджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження поняття екологічного аудиту, його становлення, проблеми та перспективи розвитку висвітлено у працях багатьох вчених, зокрема: Т.П. Галушкіної [3], С.І. Лебедевич [6], В.Я. Шевчука [12], В.М. Навроцького [4], Ю.М. Саталкіна [2], Г.П. Серова [13], О.С. Пантелейчук [1], О. Левандівського [8] та ін. Незважаючи на значні доробки в теоретичній базі досліджень, у цій сфері залишається багато нерозкритих питань. Одним з таких є проблема формування методологічних основ екоаудиту лісгосподарських підприємств.

Мета роботи – дослідити процес екологічного аудиту діяльності підприємств лісового господарства.

Завдання, поставлені на виконання: визначити перелік операцій, що підлягають перевірці, а також розглянути питання, які відображають розвиток екологічного аудиту як інструменту системи перевірки підприємств-лісокористувачів у напрямку відповідності еколого-економічній політиці таких підприємств.

Виклад основного матеріалу. Екологічний аудит на лісгосподарських підприємствах проводиться відповідно до політики їх діяльності та повинен мати чітко поставлену мету і задачі перед тим, як визначити тип перевірки. Адже є загальні та індивідуальні особливості проведення екоаудиту, які можуть бути притаманні не тільки підприємствам лісового господарства загалом, а тільки саме тому підприємству, яке перевіряється.

Незважаючи на те, що лісгосподарські підприємства відносять до одного сектору господарювання, їх функції та види діяльності можуть відрізнятися – те, що притаманне одному підприємству, відсутнє в діяльності іншого, зокрема, щодо вилучення деревини в порядку рубок головного і проміжного користування, заготівлі другорядних лісоматеріалів тощо. Потрібно зазначити, що в процесі екоаудиту діяльності лісгосподарських підприємств об'єктами є деревна продукція, лісові насадження, побічні продукти, а також документи первинного, поточного та підсумкового обліку об'єктів, що підлягають перевірці.

Поняття "екологічний аудит" не має єдиного визначення, однак, на нашу думку, – це не тільки метод перевірки господарської діяльності підприємств на відповідність природоохоронному законодавству, а й спосіб проведення аналізу екологічної складової їх діяльності, визначення та оцінювання шляхів економії природних ресурсів та зниження рівня відходів виробництва, впровадження екологічних програм для приведення показників господарської діяльності підприємств до їх нормативних значень, зниження рівня викидів і скидів у навколишнє природне середовище та зменшення негативного впливу на здоров'я людей. Тим більше, що в Законі України "Про екологічний аудит" [10, ст. 3] є таке визначення: "Документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту".

Згідно із Законом України "Про екологічний аудит" [10, ст. 8] "мета екологічного аудиту – забезпечення додержання законодавства про охорону навколишнього природного середовища в процесі господарської та іншої діяльності". Вважаємо, що метою екологічного аудиту діяльності підприємств лісового господарства є:

1. Встановити відповідність видів діяльності лісокористувачів вимогам лісового та природоохоронного законодавства і екологічних стандартів.
2. Визначити та оцінити напрями та інструменти екологізації діяльності.
3. Розробити план дій щодо підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування.

¹ Наук. керівник: проф. С.І. Лебедевич, д-р екон. наук

Потрібно зазначити, що за порушення лісового законодавства Лісовим кодексом [7, ст. 105] передбачено адміністративну, дисциплінарну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність. На нашу думку, завдання, які вирішуються в процесі екоаудиту діяльності підприємств-лісокористувачів, такі:

1. Зниження ризиків у процесі лісогосподарювання.
2. Встановлення відповідності діяльності лісогосподарських підприємств нормативним вимогам лісогосподарського виробництва.
3. Отримання достовірної інформації про динаміку стану лісоресурсного потенціалу.
4. Створення альтернативних можливостей подолання невідповідностей у процесі лісокористування та розроблення еколого-орієнтованих напрямків удосконалення діяльності.

Екологічний аудит є складовою єдиної системи екологічного менеджменту і аудиту підприємства та постійно розвивається, що супроводжується затвердженням комплексного підходу до перевірок екологічної складової діяльності лісогосподарських підприємств і створює передумови для зміцнення екологічної відповідальності керівництва установ та підвищення якості та безпеки продукції. Екоаудит відіграє допоміжну роль у процесі прийняття управлінських рішень, а також підвищує законодавчі гарантії екологічної безпеки. Завдання і функції екологічного аудиту залежать не тільки від побажань замовника і виду діяльності, а й від його виду та форми (рис. 1) [5, 10, 11].

Рис. 1. Форми та види екологічного аудиту (сформовано автором на основі [5, 10, 11])

Погоджуємось з О. Бондар, Г. Білявським, Ю. Саталкіним та М. Пилипчук [2, с. 45], які зазначили, що "поширення екологічного аудиту в Україні стримує не тільки недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази, але і брак державного і ринкового попиту на екоаудиторські послуги. Держава не оцінила значення екологічного аудиту в реалізації національної політики

екологічно збалансованого розвитку і не бажає посилити екологічні вимоги до власників підприємств, корпорацій". Так, наша держава ще не розуміє ролі екоаудиту в процесі виробництва екологічно чистої продукції/послуг, а також формуванні бази "зелених технологій". Впровадження системи екологічного аудиту і менеджменту має такі переваги [2, с. 45]:

- запобігання екологічним ризикам, скорочення витрат, економія сировини та енергії, мінімізація відходів;
- підвищення екологічної свідомості керівників та екологізації виробництва;
- узгодження державних і корпоративних інтересів природокористування, розподіл екологічної відповідальності;
- розподіл еколого-економічної відповідальності між суб'єктами приватизаційного процесу;
- підвищення інвестиційної привабливості суб'єкта господарювання та його іміджу;
- розвиток національної екологічної мережі та ефективне використання природоохоронних фондів;
- впровадження у практику принципу "винуватець забруднення платить";
- додержання суб'єктами господарювання вимог екологічної чистоти і безпеки.

Однак переваги від впровадження екологічного аудиту та його систематичного проведення на суб'єктах господарювання супроводжуються і певними проблемами, основними з яких є:

- 1) Недостатня кількість кваліфікованих екоаудиторів та невеликий екоаудиторський досвід.
- 2) Відсутність підтримки з боку законодавства – недостатня кількість методичних рекомендацій щодо проведення екологічного аудиту, відсутність типових форм екоаудиторських документів, і насамперед немає методичних рекомендацій щодо проведення екологічного аудиту в автоматизованій системі.

Щодо регламентації процесу перевірки, то Закон України "Про екологічний аудит" [див. 10] не встановлює особливостей проведення екоаудиту. А, значить, суб'єкти аудиторського процесу будуть його на свій розсуд, однак згідно з рекомендаціями державного стандарту ДСТУ ISO 19011:2003 "Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю і (або) екологічного управління" [9] та інших рекомендацій, зокрема наведених у роботах С.І. Лебедевич [див. 6] і групи науковців О. Бондар, Г. Білявський, Ю. Саталкін та М. Пилипчук [див. 2].

Погодимось з О. Левандівським [8, с. 72] який стверджує, що необхідно не тільки визначити пріоритети природоохоронної діяльності, а й виявити додаткові можливості введення в дію заходів щодо охорони навколишнього середовища та запобігання надзвичайним ситуаціям. На основі результатів екологічного аудиту на підприємствах, установах, організаціях керівники і спеціалісти отримують дані про виробничий процес та розробляють рекомендації щодо поетапного впровадження екологічних вимог. Саме тому потрібна достовірна інформація про природоохоронну діяльність суб'єкта господарювання, відсутність якої створює ризик для інвесторів.

На нашу думку, проведення екологічного аудиту лісогосподарських підприємств дає змогу отримати таку інформацію:

- про стан господарської діяльності та виробництва;
- еколого-економічний прогноз екологічних наслідків виробничих процесів на лісогосподарських підприємствах;
- оцінювання адміністративних рішень щодо екологічної складової господарської діяльності;
- визначення рівня економічної ефективності від впровадження ресурсозберігаючих технологій та екологічних проектів;
- оцінювання екологічних аспектів щодо наступного використання підприємств, які знаходяться в процесі приватизації/реструктуризації;
- визначення, аналіз та оцінка екологічних витрат, наслідків від аварій, техногенних катастроф;
- дослідження умов екологічного страхування.

Перспективи розвитку екологічного аудиту в нашій державі не обмежуються тільки законодавством чи формуванням бази фахівців для проведення перевірок. Так, І.В. Басанцов та О.С. Пантелейчук [1, с. 44] вважають, що "перспективними напрямками розвитку екологічного аудиту є його використання у системі екологічного страхування при підготовці договорів екострахування, розробленні планів превентивних заходів щодо зниження екологічних ризиків, при оцінюванні шкоди від настання страхового випадку для підприємств у зв'язку із забрудненням навколишнього природного середовища; у системі ціноутворення; під час формування фондів екологічної санації підприємств; у системі екологічної сертифікації; у складі загального аудиту бухгалтерської документації тощо".

Однією з основних причин здійснення екологічного аудиту на лісогосподарських підприємствах є конкуренція на ринку, тобто лісопродукція повинна мати спеціальні екологічні знаки і, відповідно, бути екологічно чистою. Також не менш важливими є перевірки в процесі страхування та інвестування, коли необхідно вкладати кошти для ліквідації наслідків забруднення і щоб мінімізувати еколого-економічні ризики.

На нашу думку, на підприємствах лісового господарства необхідно впровадити обов'язкове створення служби внутрішнього екологічного аудиту і проводити його відповідно до загальної методології, де першим етапом є планування процесу перевірки, на якому формують основну стратегію, погоджують період аудитування та визначають методи дослідження господарської діяльності підприємства. У процесі екологічного аудиту не тільки проводять заміри, аналізи ґрунту, визначають рівень викидів і скидів, а й перевіряють документи, з якими пізніше зв'язують отримані дані, що дає змогу здійснити повний аналіз діяльності суб'єкта господарювання, виявити відхилення від норм та провести економічну оцінку екологічних наслідків забруднення і використання природних ресурсів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, перспективи розвитку екологічного аудиту на лісогосподарських підприємствах України залежать від розуміння державою та керівництвом суб'єктів господарювання ролі такої перевірки в процесі їх діяльності. Здійснення екоаудиту діяльності лісогосподарських підприємств є досить трудомістким процесом, який дає змогу дослідити та оцінити стан лісового господарства і на основі результатів визначити напрями підвищення ефективності прийнятих рішень щодо управління ра-

ціональним лісокористуванням, а також запобігти невинуватим екологічним та економічним втратам і ризикам у майбутньому; забезпечити підвищення ефективності використання лісових активів; знизити ймовірність виплати компенсацій, екологічних платежів і штрафів; сформувавши ефективну систему контролю за екологічним розвитком підприємств лісового господарства. Завдяки екологічному аудиту лісогосподарське підприємство зможе контролювати свою діяльність, виявити слабкі місця, розробити заходи, які знижують екологічні та техногенні ризики. Поряд з цим, проведення екоаудиту сприяє підвищенню екологічної свідомості громадян та екологічної відповідальності підприємства.

Література

1. Басанцов І.В. Екологічний аудит в Україні: актуальність, проблемні питання та напрями удосконалення / І.В. Басанцов, О.С. Пантелейчук // Механізм регулювання економіки : Міжнар. наук. журнал. – Суми : Вид-во СумДУ. – 2010. – № 1 (45). – С. 38-46.
2. Бондар О. Екологічний аудит: світовий досвід і вітчизняні реалії / О. Бондар, Г. Білявський, Ю. Саталкін, М. Пилипчук // Вісник Національної академії наук України : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 4. – С. 42-51.
3. Галушкіна Т.П. Впровадження систем екологічного менеджменту та екоаудиту в Україні: реалії та перспективи / Т.П. Галушкіна // Екологічний менеджмент: перспективи для України : матер. засідання Наукової Ради Всеукраїнської екологічної ліги. – К. : Вид-во "Лібра", 2004. – С. 25-27.
4. Шевчук В.Я. Екологічний аудит : навч. посібн. [з еколог. менеджменту і еколог. аудиту] / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, В.М. Навроцький та ін. – К. : Вид-во "Символ-Т", 1997. – 221 с.
5. Лебедев С.І. Курс аудиту: Аудит. Організація і методика аудиту. Екологічний аудит : навч. посібн. / С.І. Лебедев. – Львів : Вид-во "Лібра-Прес", 2007. – 1050 с.
6. Лебедев С.І. Методологічні основи формування екологічного менеджменту і екоаудиту і лісовиробничому комплексі України : монографія / С.І. Лебедев. – Львів : Вид-во "Камула", 2005. – 256 с.
7. Лісовий Кодекс України: Постанова Верховної Ради України від 21 січня 1994 р., № 3853-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3852-12>.
8. Левандівський О. Механізм формування екологічного аудиту в Україні / О. Левандівський // Економіка АПК : Міжнар. наук.-виробн. журнал. – 2010. – № 7. – С. 71-74.
9. Настанова щодо здійснення аудитів систем управління якістю і (або) екологічного управління: ДСТУ ISO 19011:2003; чинний від 2004-07-01. – К. : Вид-во Держспоживстандарт України, 2004. – 24 с. – (Національний стандарт України).
10. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.04 р., № 1862-IV // Урядовий кур'єр : газета центр. органів влади України. – 2004. – № 150. – С. 5-7.
11. Федунік У.П. Об'єктивна потреба впровадження екологічного аудиту в Україні / У.П. Федунік // Науковий вісник УкрДЛТУ : зб. наук.-техн. праць. – Львів : Вид-во УкрДЛТУ. – 2003. – Вип. 13.1. – С. 231-235.
12. Шевчук В.Я. Екологічний аудит : підручник / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, В.М. Навроцький. – К. : Вид-во "Вища шк.", 2000. – 344 с.
13. Серов Г.П. Экологический аудит. Концептуальные и организационно-правовые основы / Г.П. Серов. – М. : Изд-во "Экзамен", 2000. – 767 с.

Дуда О.Б. Концепция перспективного развития экологического аудита лесохозяйственных предприятий

Обосновано значення проведення екологічного аудиту на підприємствах лісного господарства. Предложено перечень хозяйственных операций, подлежащих проверке. Проанализированы роль и суть экологического аудита. Определены цели, функции, а также задачи, которые решаются в процессе эоаудита. Приведены преимущества от внедрения системы экологического аудита на лесохозяйственных предприятиях и проблемы, которые возникают в процессе проверок. Отражены результаты исследования концепции перспективного развития экологического аудита на лесохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: экологический аудит, лесохозяйственные предприятия, экологизация деятельности, эколого-экономическая эффективность лесопользования.

Duda O.B. The Concept of Perspective Development of an Environmental Audit of Forestry Enterprises

The importance of environmental audit at forestry enterprises is grounded. The list of business transactions to be checked is offered. The role of nature and environmental audit is analysed. Objectives, functions, and problems solved during audits are defined. Some benefits of the introducing of environmental audit on forest enterprises and problems that arise during the inspection are stated. The results of research of the concept of environmental auditing perspective on forest enterprises are highlighted.

Key words: environmental auditing, forest enterprises, greening of activity, environmental and economic efficiency of forest management.

УДК 340.341.1(100+477) Доц. І.П. Андрушків, канд. екон. наук – Львівська КА

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Досліджено закордонний досвід стимулювання інноваційної діяльності та можливість його застосування в Україні, різноманітні методи та інструменти стимулювання та підтримання інноваційної діяльності, які успішно використовуються у європейських країнах. Розглянуто досвід стимулювання та підтримання інноваційної діяльності таких Німеччини, Франції, Великобританії, США, Фінляндії, Росії, Чехії, в яких реалізуються комплексні стратегії розвитку інноваційної діяльності. Зроблено висновок про те, що кожна країна використовує свої інструменти сприяння інноваційній діяльності. Україна повинна використовувати досвід економічно розвинених країн щодо реалізації інноваційної політики, адже економічно розвинені країни вже пройшли значний шлях у напрямку реалізації інноваційної стратегії і мають великий досвід у цій галузі.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційна політика, інноваційна стратегія, методи, інструменти, стратегія розвитку

Постановка проблеми. Одним із основних рушійних факторів розвитку будь-якого економічного процесу є інвестиційні ресурси. А у поєднанні з інноваціями інвестиції дають вагомий позитивний ефект, оскільки вони не тільки збільшують кількість робочих місць і обсяги виробленої продукції, але і знижують вартість одиниці продукції, покращують її якість, підвищують рентабельність виробництва та умови праці.

Створення конкурентоспроможної економіки, забезпечення довгострокового економічного зростання, потреба відновлення економіки України після світової фінансово-економічної кризи та утвердження інноваційної моделі розвитку країни робить питання стимулювання інноваційної діяльності досить актуальними. У європейських країнах успішно використовують різноманітні методи стимулювання та підтримання інноваційної діяльності. Тому, з метою можливості використання такої практики в економіці України, вивчення досвіду стимулювання, підтримання та заохочення інноваційної діяльності підприємств провідних європейських країн є актуальною темою.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питання, які стосуються вивчення закордонного досвіду стимулювання інноваційної діяльності та можливості його застосування в Україні досліджували такі вчені, як: В.О. Касьяненко

[2], Н.В. Коноваленко [3], Е.Е. Кучко [4], А.С. Никифоров [5], В.М. Диба [5], В.О. Парнюк [5], В. Троян [6], Н. Чухрай [7], Р. Патора [7] та ін.

Метою роботи – дослідження закордонного досвіду стимулювання інноваційної діяльності та можливості його застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Питання, які стосуються інноваційної діяльності, впродовж останніх років є одними з основних у діяльності ЄС. Варто зазначити і те, що практично у всіх західноєвропейських країнах було прийнято програми, які стосувалися стимулювання інноваційної діяльності. Такі програми передусім спрямовані на поширення інновацій. Наприклад, у таких країнах, як Німеччина, Франція, Великобританія, США, Канада, Японія, Нідерланди, Бельгія, Швеція, Фінляндія реалізуються комплексні стратегії розвитку. Такі стратегії називають локальними або регіональними інноваційними стратегіями. Метою стратегій розвитку є стимулювання нових інноваційних підприємств та підтримання вже існуючих [13].

Зазначимо і те, що для стимулювання інноваційної діяльності використовують різні методи та інструменти. Наприклад, такі країни як Франція, Іспанія, Німеччина підтримують інновації підприємств безпосередньо у роботі [10]. Деякі країни використовують опосередковані методи стимулювання інновацій. До таких країн можна віднести Фінляндію, яка є однією із найбільш інноваційних держав світу і тривалий час ефективно використовує субсидії для підприємств, які впроваджують інновації [9]. У розвинених країнах Європи одним із важливих інструментів стимулювання інноваційної діяльності є державно-приватне партнерство у сфері інновацій. Державно-приватне партнерство охоплює різноманітні форми довготривалої співпраці між органами державної влади та приватним сектором і має значну частку у фінансуванні досліджень та розвитку [12].

Доцільно зазначити, що найуспішніше державно-приватне партнерство функціонує в Австрії, де розробили і почали втілювати дві програми державно-приватного партнерства Kplus і Kind/Knet, метою яких було зміцнення зв'язків між промисловим сектором та наукою [8]. Ці програми дали змогу розробити конкурентні процедури вибору інноваційних проектів. Також внаслідок реалізації зазначених програм було створено спільні центри, які проводили дослідження і реалізовували проекти технологічного розвитку як для науки, так і для промисловості

Водночас, виділимо найважливіші інструменти, які використовують європейські країни для сприяння інноваційній діяльності: безпосереднє співінвестування інноваційних інвестицій, створення науково-технічних парків, науково-дослідних установ, центрів трансферу технологій. Також використовують такі інструменти, як спрощення адміністративних процедур, податкові пільги, створення технологічних парків та ін. У сфері інновацій для України важливим є досвід Німеччини, оскільки за розвитком інноваційної діяльності ця країна посідає одне з перших місць у світі та перше місце в Європі [6].

У Німеччині значну увагу приділяють сприянню практичної співпраці між наукою та реальним сектором економіки. Велику увагу приділяють розширенню мереж кооперації та об'єднань потенціалу науково-дослідних установ і